

Les veus del Pamano de Jaume Cabré

“Hi ha estrelles que són tan lluny de nosaltres, que passen anys i anys fins que no ens n’arriba la seva llum. Tant anys, filleta, que la llum que rebem avui potser va sortir de l’estrella abans que l’home fos a la Terra. Com la llum de les galàxies llunyanes, la meva veu, si tinc sort, arribarà a tu quan ja farà temps que seré mort. Som com estels, filleta. La distància ens fa ser estrelles com punxes dalt del cel fosc”

Poesia. El llibre que avui us presento té una gran dosi de poesia. Oriol Fontelles és un dels protagonistes, el fil que ens condueix al llarg d’aquesta novel·la coral, perquè a través de més de sis-centes pàgines se’ns creuen moltes històries, prou personatges i diverses èpoques. El llibre del qual avui us parlo és gran literatura: una novel·la que necessita el paper actiu del lector per a reconstruir històries que ens arriben fragmentades com peces d’un trencaclosques; per a adonar-se de la gran quantitat de recursos i tècniques narratives que empra l’autor i que en fa un text enormement ric. Però sobretot conté allò que ens fa vibrar: sentiment i emoció.

L’any 2002, Tina Bros, una mestra de 47 anys aficionada a la fotografia, està confeccionant un llibre sobre el Pallars Sobirà, comarca en la qual es situa aquesta narració. Quan fa les fotografies de l’escola de Torena, troba, rere la pissarra, un amagatall on hi ha uns quaderns escrits, amb lletra petita i pulcra, pel que havia estat el mestre d’aquella escola durant el franquisme: Oriol Fontelles.

Fugint de la seva pròpia realitat que malda per cridar-li l’atenció, s’immergeix en la carta que Fontelles adreça a la seva filla que té molt de diari personal perquè com ell mateix diu “escric per fer-se passar la por”. La Tina hi troba secrets, covardies, traïcions i tergiversacions històriques que encara cuegen en el seu temps, malgrat els anys passats, però a més hi descobreix “fins on la infelicitat pot trepanar la carcassa de les persones i anihilar-les”. Entre la Tina i l’Oriol hi ha força paral·lelismes però cal una certa reflexió per adonar-se’n; ambdós són presos del secret, de la doble vida que provoca l’abisme entre el que mostrem i el que pensem, entre el que comuniquem i el que sentim; ni l’un ni l’altre no saben vèncer una por tel·lúrica que provoca que la mort tingui la darrera paraula car hi ha massa secrets entre ells i la gent que estimen.

Els dos personatges són barcelonins que, amb la joia i la força que els dona el seu casament per amor, decideixen anar al Pallars, on el contacte amb la natura els ha d’aportar pau i temps per a llegir i estimar. Tant la Tina com l’Oriol, amb les seves respectives parelles, miraran l’enciclopèdia per descobrir els trets característics del poble on els toca viure: una a Sort i l’altre a Torena. Aquí comença la necessària ficció: si busqueu Torena a la GEC trobareu que és un despoblat municipi de Sort que va desaparèixer al s. XV. Lògic si pensem que les sensibilitats de tot el que s’esdevingué en els anys més durs de la nostra història més recent, encara estan a flor de pell.

El llibre està estructurat en set parts: cadascuna d’elles acaba amb el dibuix d’un làpida, amb el nom del protagonista que ha donat títol al capítol i els anys viscuts (no feu trampa, no les mireu a priori). És a través de les morts que se’ns explica el que es va esdevenir durant els anys de màxima repressió franquista en aquesta zona de muntanya disputada pels maquis i els falangistes, que estén els seus tentacles fins a la democràcia recent i l’inici del s.XXI. Per aquests marbres esculpits trobem un altre protagonista: en Jaume Serrallac, l’home de les pedres, al que coneixem des de la infantesa a la vellesa, el que fa d’enllaç entre Fontelles i Bros. El títol ja ens insinua aquest nexa: el Pamano és un riu de la vall d’Assua del que es diu que si en sents les veus des de Torena és perquè tens la mort a prop. Les veus del Pamano són els ecos de molts silencis.

El perquè de les làpides ens l'explica el mateix Serrallac: "Als cementiris trobarà la història dels pobles, congelada" perquè "molta guerra i molta ràbia, però tots acaben venint aquí, l'un al costat de l'altre". Seguidament, en acabar aquesta frase, li assenyala a Tina Bros el mausoleu de casa Gravat, la casa dels rics del poble, d'on tindreu temps sobrer per conèixer la senyora Elisenda Vilabré. No us diré gaire cosa d'ella perquè la sentireu de petita i fins als seus vuitanta anys llargs, però sí voldria que us fixéssiu en la diferència que hi ha entre el consell que reben ella "no deixis mai de fer el que hagi de fer si creus que ho has de fer" i la filleta d'Oriol Fontelles "No vulguis fer res, filla meva, que suposi vexar o perjudicar un altre ésser humà. Sigues lliure i valenta per fer allò que hagi de fer en cada moment" que són semblants, però amb una dissimilitud fonamental que és justament la frontera entre el respecte i el cinisme.

En Jaume Serrallac és un home mig-poeta, mig-filòsof, que reflexiona sobre la mort i sobre les làpides que grava i ens fa veure que "les làpides són la història comprimida d'una persona, un relat amb començament i final i un nus al mig: el guionet entre les dues xifres, que només representa tota una vida", i aquest serà l'objectiu de la Tina i de la novel·la: omplir de significat el guionet de tantes persones que es relacionaren amb una època.

Us diria que és una novel·la trista, però trista per realista: en el nostre interior ens agraden els arguments que tenen una certa dosi de romanticisme on hi ha herois que triomfen i malvats enemics que són vençuts. Tanmateix la realitat no és així: la bondat guanya en la discreció i la maldat, que no té frens morals, té més abast.

Com que la novel·la és molt llarga, Cabré es veu amb l'obligació de fer intervenir un narrador en 3ª persona que ens va duent per la història, però sovint se'l treu de sobre i, sense cap transició que serveixi d'avís, ens trobem en el pensament del personatge, de manera que anem ampliant la informació i modificant el nostre inevitable judici sobre certes persones que es passegen pel llibre. D'altra banda, la focalització de determinats episodis provocarà que el nostre coneixement sigui tan petit com les imatges que entren a través del forat del pany encara que després ens anirà obrint la porta una vegada i una altra fins que veiem tota l'estança sencera.

Un altre dels tresors de la novel·la és el retrat que Cabré fa del dialecte del Pallars: les variants sonoritzades dels demostratius (*aguest* en lloc d'*aquest*), els imperfets en -iva com *dormiva* en lloc de *dormia*, etc. De forma molt realista, només retrata aquest parlar en l'època més llunyana. Els personatges joves del Pallars ja no l'usen. Sense fer-ne referència en cap moment, parla de la pèrdua de la riquesa de la nostra llengua en favor d'una major homogeneïtzació de l'estàndard comú. No obstant, les mostres de pallarès són només en determinats diàlegs (els més íntims, retratant així també una certa diglòssia –el parlar estàndard en públic i el propi en privat), de manera que no en dificulta gens la lectura.

Finalment feu atenció a la riquesa de vocabulari de Jaume Cabré: els seus llibres sempre són una font de recuperació dels mots oblidats; el munt de referències literàries amagades (Dante, Petrarca, Eugeni d'Ors, Espriu, el propi Cabré...); la reiteració de determinades frases referents a alguns personatges que creen la hilaritat; la reiteració de determinades frases en boca de diferents protagonistes i èpoques que retraten com n'és de cíclica l'existència; la imitació del llenguatge de mòbil per reflectir la postmodernitat... i un munt d'etcèteres.

Deixeu-vos endur per la lectura i gaudiu d'aquest tresor de les nostres lletres!

Muntsa Farré